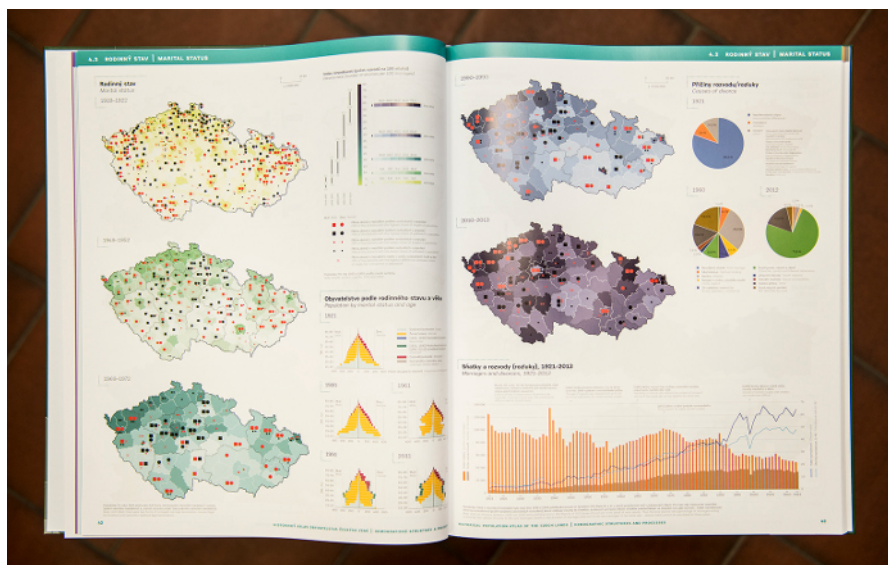

V co věřili, koho volili? Stoletá sonda mapuje obyvatele českých zemí

V co věřili, koho volili? Stoletá sonda mapuje obyvatele českých zemí

Jak souvisí míra nezaměstnanosti s vysídlením Sudet, jak volily regiony v prvních přímých prezidentských volbách? I to ukazují mapy *Historického atlasu obyvatelstva českých zemí* kolektivu autorů pod vedením Martina Ouředníčka, Jany Jíchové a Lucie Pospíšilové z Urbánní a regionální laboratoře Přírodovědecké fakulty UK. „Nejproblematictější bylo shromáždit data z padesátých a šedesátých let, v té době byly všechny podrobnější údaje přísně tajné,“ říká pro iForum docent Ouředníček.

Atlas je jedním z prvních děl, které se detailně zabývají téměř stoletým vývojem obyvatelstva na českém území. Jak to, že se tomuto tématu dosud nikdo nevěnoval?

Nebyla to úplně snadná práce. Technické zpracování atlasu je zcela unikátní. Průlomové v našem projektu je to, že jsme staré administrativní mapy převedli do prostředí geografických informačních systémů (GIS). Jedním z výsledků celého projektu NAKI, v rámci kterého atlas vznikl, bylo vytvoření digitální hranice starých okresů. Dnes lze díky tomu vytvořit mapu z roku 1921, 1930 a podobně s odpovídajícími statistickými daty, která jsme získali z různých zdrojů. To je průlomové.

Existují národní atlasy, jeden je z třicátých a druhý z šedesátých let. Ty však postihují vždy jen soudobý stav. V devadesátých letech pak vydalo ministerstvo životního prostředí Atlas krajiny. Ten se zase věnuje jen některým tématům. Náš soubor map je unikátní v tom, že postihuje celé období od vzniku republiky až do sčítání lidu roku 2011 a umožňuje srovnání vybraných statistických dat v čase i prostoru.

Na co se atlas zaměřuje konkrétně?

Seznámí čtenáře s regionálními rozdíly na úrovni okresů ve všech charakteristikách, které se nějakým způsobem vážou k obyvatelstvu. Klíčovým slovem je člověk. Snažili jsme se pokrýt jak aspekty přirozené změny – porodnost, úmrtnost, demografické procesy či věkovou strukturu –, tak pohyb obyvatel – především migraci. To je velmi zajímavá část, protože proměny způsobené zejména druhou světovou válkou byly extrémní, od vysídlení pohraničí přes různé migrační nárůsty, posilování úlohy některých okresních měst, nebo dokonce vznik velkých měst, jako je Havířov. Pozoruhodné jsou i dnešní procesy – depopulace vnitřních periferií a suburbanizace. Snažili jsme se zachytit i prvky, které charakterizují ekonomickou strukturu – například nezaměstnanost. Zabývali jsme se kriminalitou nebo výsledky voleb. Máme tam i některé specifické ukázky práce albertovské školy sociální geografie, jako je třeba regionalizace pana profesora Martina Hampla. To je unikátní materiál, který bude zajímat především odborníky.

Je několik dní před parlamentními volbami. Co se o voličích a volbách dozvíme z vašeho atlasu?

Tuto kapitolu zpracovával kolega Martin Šimon ze Sociologického ústavu AV ČR. Všechny výsledky voleb přepočítal na staré okresy. Mapy ukazují stabilitu regionálních voličských systémů, je třeba vidět, že pohraničí volí určitý typ stran. Zachytili jsme vznik a vývoj moravských stran a hnutí, které jsou trošku odlišné od těch českých. Věnujeme si i Pirátské straně nebo prvním přímým prezidentským volbám v roce 2013, kdy se ukazuje, jak jednotlivé regiony volily.

Z jakých zdrojů jste při zpracování map vycházeli?

Museli jsme projít mnoho institucí a archivů, řadu věcí ručně přepsat. Byla to zajímavá práce. Jen shromáždit data nám však zabralo tři roky.

Před lety jsme sjednali rámcovou smlouvu s Českým statistickým úřadem (ČSÚ), to je pro nás nesmírně cenný partner. Hlavní zdroj, který tvořil časové řezy, je sčítání lidu. Některé údaje, jako jsou například vzdělanostní nebo náboženské struktury, se dozvíme pouze z tohoto zdroje. Jako časový rámec jsme určili vznik Československa a jeho stoletý vývoj. První data se vztahují ke sčítání z roku 1921. ČSÚ nám poskytli elektronické zdroje dat od současnosti až do roku 1970. Nejproblematictější bylo shromáždit údaje z padesátých a šedesátých let. V té době byly všechny podrobnější informace přísně tajné. Některá data na území Česka nebyla dostupná vůbec. Museli jsme se porozhlédnout i za hranicemi, dokonce až v knihovně amerického Kongresu. Naopak meziválečné období se vyznačovalo velice precizní statistikou. Data z dvacátých a třicátých let jsou zpracována opravdu detailně. Obsahují i velmi zajímavé informace, třeba počet služebných na domácnost.

Trošku nás mrzí, že se validita dat ze sčítání stále snižuje. To bohužel neovlivníme. Atlas využívá i data z takzvané průběžné statistiky, tedy údaje, které se zjišťují každý rok – například migrace, narození, zemřelí, nezaměstnanost a kriminalita.

Zhruba třetina dat je založena na jiných zdrojích, než je sčítání lidu – pracovali jsme s údaji policejního prezidia, ministerstva práce a sociálních věcí. Spolupracovali jsme s Českým úřadem zeměměřičským a katastrálním.

Jsou instituce typu policejního prezidia vstřícné k veřejnému sdílení svých dat?

Zrovna s policejním prezidiem spolupracujeme už dlouho. Je ale pravda, že bylo docela obtížné dojednat podmínky využití dat. Podepsali jsme smlouvu o mlčenlivosti, musíme dodržovat určitá pravidla, nemůžeme zveřejnit všechno. V případě kriminality většinou pracujeme na úrovni okresů nebo policejních okrsků, tyto statistiky jsou dnes i veřejně přístupné.

V rámci projektu jste nevytvořili pouze atlas, on-line jste zpřístupnili i některé podklady, se kterými jste pracovali...

Náročné nebylo jen dopátrat všechna potřebná statistická data, ale také mapy, které by detailně a přesně v jednotlivých obdobích zobrazovaly hranice okresů. Například vymezení okresu Plzeň se za sledované období proměnilo asi dvanáctkrát. Potřebovali jsme přesné historické mapy, abychom je mohli převést do digitální formy. Prostorová i statistická data jsou nyní dostupná pro GIS práce na adrese Historickygis.cz. Projekt byl v tomto ohledu velmi úspěšný, data si již stáhly stovky uživatelů z celého světa. Vůbec jsme takový zájem nečekali.

Není to už anachronismus, vydávat dnes knižní atlas, zvláště ve vašem oboru? Proč jste raději nevytvořili aplikaci nebo třeba elektronickou knihu?

Elektronických atlasů je celá řada. I my jsme přemýšleli, jak atlas ve spolupráci s Nakladatelstvím Karolinum digitálně zpřístupnit. Technicky to ale není úplně jednoduché. V mapách je uloženo opravdu ohromné množství informací a dat, které digitální svět zvládá překvapivě pomalu, proto se forma elektronické knihy nejevila jako ideální. List má obvykle

dvanáct map, řešili jsme proto třeba i to, jakým způsobem by se vešel formát atlasu ve správném měřítku na obvyklé monitory. Některé výsledky projektu a další mapy jsou ale k dispozici na serveru Atlasobyvatelstva.cz.

Interpretace map nebyla primárním úkolem vašeho týmu při vytváření atlasu. Přesto – zaujaly vás nějaké fenomény, které mapy postihují?

V atlasu je nesmírné množství překvapivých informací. Stojí za to podívat se třeba na nezaměstnanost versus vysídlení Sudet. Zajímavé jsou také migrační procesy a to, jakým způsobem ovlivňují vzdělanostní strukturu. Když atlasem listujete, souvislosti vám začnou docházet. Hotové mapy vyvolaly řadu otázek a ukázaly na spoustu zajímavostí. Teď máme atlas hotový, přichází proto čas na interpretaci. Mapy je přitom nutné podrobně studovat.

Historický atlas obyvatelstva českých zemí vydalo Nakladatelství Karolinum letos v létě. Do konce října je možné ho zakoupit v univerzitním knihkupectví nebo na e-shopu s dvacetiprocentní slevou za 720 korun. Jako dárek k novému akademickému roku poskytuje nakladatelství do konce října dvacetiprocentní slevu i na další publikace, které vydalo. Pro příští rok chystá k vydání *Atlas náboženství Česka*.

Docent Martin Ouředníček je vedoucím výzkumného týmu Urbánní a regionální laboratoře Přírodovědecké fakulty UK. Jako editor stojí za vydáním publikací *Atlas sociálně prostorové diferenciace České republiky*, *Sociální proměny pražských čtvrtí*, *Sociální geografie pražského městského regionu*, *Sub Urbs*, *Sociální prostředí Prahy*. Je autorem více než stovky vědeckých publikací. Na fakultě působí jako proděkan pro geografickou sekci a KTV a je také členem vědecké rady Kampusu Albertov.